

Брик Г. В.,

аспірант Львівського державного аграрного університету

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ВИРОБНИЦТВА

Відображено основні проблеми аграрного виробництва та тенденції його розвитку. Проведено оцінку сільськогосподарського виробництва в аграрних формуваннях Львівської області, висвітлено рівень їх забезпечення земельними, трудовими і матеріально-технічними ресурсами. Розкрито основні шляхи та напрями виходу сільськогосподарства з кризового стану.

The review is devoted to the questions of agricultural production and the trends of its development. The processes of agricultural production in agrarian sector of Lviv region are explored. The trends, related to the decrease of agricultural production in region that answers to the general trends on a country are described. The special attention is devoted to the resource provision and results of farming.

Постановка проблеми. Аграрний сектор є найважливішою складовою національної економіки держави, тому вивчення тенденцій його розвитку має важливе значення. Особливого значення такі дослідження набувають у ринкових умовах господарювання, коли більшість сільськогосподарських підприємств балансують на межі виживання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми реформування АПК, дослідження тенденцій розвитку сільськогосподарського виробництва та ефективності аграрних формувань знайшли відповідне відображення у наукових працях В. Г. Андрийчука, П. С. Березівського, В. Г. Галанця, В. Я. Месель – Веселяка, С. М. Онисько, П. Т. Саблука та інших. Незважаючи на низку публікацій, дослідження розвитку аграрного виробництва в сучасних умовах господарювання і надалі залишається актуальним.

Постановка завдання. У нашому дослідженні ставляться завдання розкрити тенденції сільськогосподарського виробництва, визначити перспективи та основні чинники, що негативно впливають на розвиток аграрного сектору.

Виклад основного матеріалу. Результати виробництва залежать від рівня забезпечення відповідними ресурсами. В аграрному секторі основним засобом виробництва є земля, тому основна роль відводиться наявності та рівню використання сільськогосподарських угідь. В останні роки особливо погіршуються показники якості земель, які не дають можливості забезпечити належний рівень відтворення аграрного виробництва. Оскільки Львівська область відноситься до малоземельних регіонів, тому раціональне використання угідь тут має особливе значення.

Не менш важливою закономірністю, в рамках дослідження земельних ресурсів, можна назвати тенденцію до скорочення площ сільськогосподарських угідь в аграрних формуваннях усіх організаційно-правових форм власності (рис. 1).

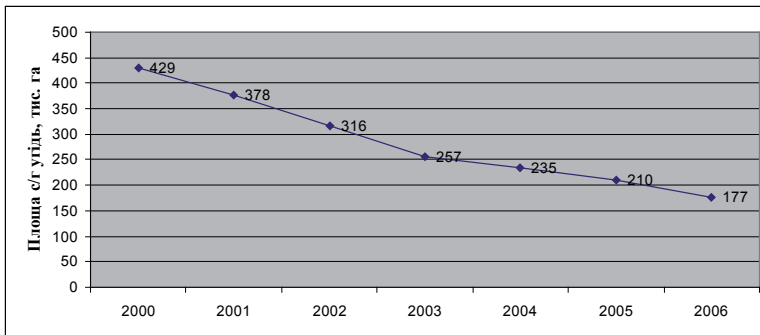

Рис. 1 Динаміка площі сільськогосподарських угідь у підприємствах Львівської області за 2000 – 2006 роки

Отже, динаміка площі сільськогосподарських угідь в аграрних підприємствах Львівської області за останні сім років засвідчила яскраво виражену тенденцію до їх зниження. Так, у 2006 році, порівняно з 2000 роком, площі земель скоротилися більш ніж вдвічі. Зниження площі землекористування аграрних підприємств можна пояснити фізичним і моральним зносом техніки, оскільки нестача технічних ресурсів спричиняє скорочення площ в обробітку.

Таким чином, ще однією проблемою на шляху розвитку аграрного виробництва є матеріально-технічні ресурси. Суттєве підвищення вартості основних засобів промислового виробництва, поглиблення нееквівалентного обміну між сільським господарством та промисловістю, підвищення ступеня

знос основних фондів призвело фактично до повної руйнації матеріально-технічної бази аграрних формувань. Так, по сільськогосподарських підприємствах області ступінь зносу основних засобів становить 49 %, тобто майже половина основних фондів вже відслужила [5, с. 71]. Особливо загрозливе становище склалося щодо забезпечення суб'єктів господарювання сільськогосподарською технікою. Аналіз такого показника, як кількість тракторів на 1 000 га ріллі засвідчив його зниження на 5,3 % у 2006 році, порівняно з 2004 роком [5, с. 72].

Важливою складовою виробничого потенціалу сільськогосподарського виробництва, крім земельних і матеріально-технічних ресурсів є також трудові. За останні п'ять років (2002–2006 рр.) чисельність населення Львівської області знизилася 1,6 % (42,6 тис. осіб), в тому числі сільського – на 3,6 % (37,9 тис. осіб). Враховуючи те, що Львівська область є прикордонною це також створює додаткові сприятливі можливості для виїзду населення на заробітки. На якість трудового потенціалу в регіоні суттєво впливає соціальне становище жителів та рівень їх заробітної плати (табл.1).

Проведений аналіз засвідчує, що, незважаючи на високі темпи зростання, зарплата в сільському господарстві все ж залишається найнижчою серед усіх секторів економіки і на кінець 2006 року становить майже 458 грн. Це, по суті, і є основною причиною небажання молоді працювати в аграрному секторі.

*Таблиця 1.
Середньомісячна номінальна заробітна плата
найманих працівників за видами економічної діяльності
у Львівській області, грн.**

Види діяльності	2004 р.	2005 р.	2006 р.	2006 р. у % до 2004 р.
Сільське господарство	228,59	338,64	457,81	200,3
Промисловість	608,48	794,65	1008,28	165,7
Транспорт	828,83	1038,24	1305,31	157,5
Фінансова діяльність	1031,28	1239,15	1594,42	154,6
Освіта	419,91	626,16	739,86	176,2
Охорона здоров'я	340,31	481,31	607,47	176,5

* Розраховано на основі даних [5, с. 10].

Таким чином, наростаючі негативні тенденції за рівнем забезпечення аграрного виробництва та несприятливе зовнішнє

середовище господарювання накладають свій відбиток на сільське господарство. Так, постійні зміни в податковому законодавстві щодо аграрних виробників не приводять до якісних змін в оподаткуванні цієї галузі. Пошук податкового механізму, який би зменшив фіскальний тиск на виробників сільськогосподарської продукції та зацікавив їх у підвищенні ефективності господарювання, привів до запровадження фіксованого сільськогосподарського податку (ФСП). Перехід аграрного виробництва із загальної системи оподаткування на спеціальний режим було пов'язано із затяжною кризою в сільському господарстві. ФСП було запроваджено замість дванадцяти податків і зборів, що значно спростило механізм його нарахування та сплати. Крім того, цей податок сприяє зменшенню податкового навантаження і стимулює розвиток малих форм аграрного виробництва, до яких належать і фермерські господарства.

Незважаючи на всі переваги, ФСП має багато недоліків. Так, шляхом надання податкових привілеїв у формі ФСП та ПДВ держава зменшує свої можливості для інвестування інших сфер економіки, в тому числі підтримки соціальної та ринкової інфраструктури. Це призводить до втрати конкурентоспроможності великих товаровиробників, які в умовах недофінансування сільських територій змушені надавати соціальні послуги. Суттєвим недоліком ФСП є те, що при його розрахунку не враховується фінансовий стан господарства. Така ситуація пов'язана з тим, що за своєю економічною сутністю фіксований податок є різновидом земельного податку і повинен сплачуватися господарством навіть при отриманні ним збитків від виробничої діяльності.

Оподаткування сільськогосподарських товаровиробників суттєво впливає на формування дохідної частини бюджету. З кожним роком, у зв'язку з пільговим оподаткуванням аграрного сектору, державний бюджет втрачає 3,7 % загальних доходів [7, с. 34]. При переході сільськогосподарських виробників на оподаткування за загальними правилами дефіцит державного бюджету буде подолано, і навіть можливий варіант досягнення бюджетного профіциту. Сільське господарство, по суті, отримує більше ресурсів з інших галузей економіки, ніж надає сам, оскільки непрямі ефекти оподаткування проявляються у підвищенні податкового навантаження на інші галузі економіки.

На нашу думку, для покращення оподаткування аграрного сектору варто перейти на систему оподаткування галузі, засновану на оподаткуванні доходу. Застосування такого підходу особливо доцільне для великих сільськогосподарських

підприємств, які мають можливість вести податковий облік і точно оцінити свої доходи та витрати. У той же час, для малих сільськогосподарських підприємств, в тому числі фермерських господарств, доцільніше використовувати ФСП, що буде стимулювати виробництво без створення значних фінансових втрат. Наголос на цій проблемі особливо актуальний сьогодні, оскільки, відповідно до чинного законодавства, ФСП має існувати до 31 грудня 2009 року.

Незважаючи на важливість кредитних ресурсів для успішного виробництва сільськогосподарської продукції, проблема їх надходження в аграрний сектор і досі залишається проблематичною. Так, для агровиробників встановлюються вищі процентні ставки, ніж для підприємств інших галузей економіки, через підвищену ризикованість цього виробництва. При цьому варто зауважити і те, що процентні ставки за використання такого капіталу суттєво впливають на величину виробничих витрат, а звідси – і на ефективність виробництва та конкурентоспроможність аграрних підприємств.

Слабкий і відносно нестабільний фінансовий стан більшості агропідприємств, відсутність у них ліквідної застави є, по суті, однією з основних причин низького рівня залучення кредитів у цю галузь. Суттєвої уваги тут також заслуговує проблема надходження довгострокових позикових коштів для оновлення основних засобів підприємства, а звідси і підвищення ефективності аграрного виробництва.

Таким чином, аграрні виробники справді перебувають у безвихідному становищі, врегулювання якого можливе при успішному вирішенні питання щодо ліквідної застави. Найдоступніша застава для фермерів та інших агроформувань, яку вони можуть надати установі банку, є земля. Світовий досвід також засвідчує необхідність залучення кредитних ресурсів під заставу сільськогосподарських угідь. На нашу думку, вирішення проблеми агрокредитування в Україні можливе лише за умови відміни мораторію на продаж земель сільськогосподарського призначення з одночасним врегулюванням з боку держави самого механізму продажу земель. Саме таке врегулювання стане фундаментом для підвищення ліквідності основного активу сільськогосподарських підприємств і підніме рівень зацікавленості банківських установ до таких клієнтів.

Крім банківських кредитів вагомим джерелом покращення фінансового стану агроформувань є інвестиції. Основна частка всіх інвестицій в АПК зосереджена переважно у промисловості (харчова і переробна галузі), що пояснюється бажанням інвесто-

ра вкладати кошти у порівняно рентабельні та некапіталомісткі галузі, які можуть забезпечити за певних обставин швидку окупність капіталу. Так, по Львівській області обсяг інвестицій у сільське господарство у 2006 році становив 1,6 % від загального обсягу інвестування, що є досить мізерним в порівнянні з промисловістю, для якої така частка становила 27,3 % [6, с.73].

Отже, обсяг інвестування аграрного сектора залишається досить обмеженим через низький рівень віддачі вкладеного капіталу та високий ризик, пов'язаний із сезонністю виробництва. Можливість конкуренції сільськогосподарських товаровиробників із виробниками інших галузей за залучення інвестиційних ресурсів ускладнює низька ліквідність капіталу агроформувань та тривалий термін оборотності їх активів. Таким чином, подальше врегулювання проблем аграрних виробників у фінансово-кредитній, інвестиційній та податковій сфері допоможе їм налагодити свою виробничо-господарську діяльність.

На сьогодні сільськогосподарською діяльністю у Львівській області займаються господарства населення та аграрні підприємства різних організаційно-правових форм власності. Серед сільськогосподарських підприємств найбільша частка припадає на господарські товариства та приватні підприємства (включаючи фермерські господарства), що, відповідно, становить 49 % і 47,8 %, значно поступаються цим формам господарювання державні підприємства (2 %), міжгосподарські об'єднання (0,6%) та кооперативи (0,6 %) (табл. 2).

За останні роки простежується тенденція до зменшення аграрних формувань. Так, у 2006 році, порівняно з 2004 роком, кількість сільськогосподарських підприємств зменшилася на 21,5 % (88 одиниць), при цьому частка збиткових господарств у загальній кількості знижується, а прибуткових зростає, що є досить позитивним. Крім того, до позитивних змін в аграрній сфері можна також віднести зростання рівня рентабельності з 12,5 % (у 2004 році) до 22,6 % (у 2006 році), тобто майже на 10,1 % [4, с. 5].

Таблиця 2

*Динаміка підприємств у розрізі організаційно-правових форм господарювання в аграрному секторі Львівської області, од. **

Форми господарювання	2004	2005	2006	2006 р. у % до 2004 р.
Сільськогосподарські підприємства – всього	410	365	322	78,5

в т. ч. господарські товариства	213	193	158	74,2
приватні підприємства (враховуючи фермерські господарства)	178	157	154	86,5
кооперативи	6	4	2	33,3
міжгосподарські та інші підприємства	5	3	2	40,0
державні підприємства	8	8	6	75,0

* Розраховано на основі даних [4, с. 9]

Незважаючи на скорочення аграрних підприємств, виробництво валової продукції сільського господарства коливається у відносно стабільних межах. Така відносна стабільність зумовлена тим, що питому вагу у виробництві валової продукції займають особисті господарства населення – 87,1 %, в той час як на агропідприємства припадає лише 12,9 %. Основними зовнішніми чинниками, які стимулюють розвиток господарств населення є падіння реального рівня зарплати, зростання безробіття та загальна криза сільськогосподарських підприємств. Саме така ситуація призвела до переміщення епіцентру трудової активності сільського населення з аграрних формувань в особисті господарства населення. Однак переваги господарств населення над іншими формами господарювання будуть нівелюватися з поступовим покращенням ситуації у сфері аграрного виробництва.

Висновки. Загальноекономічна і аграрна криза, помилки і промахи, допущені при проведенні реформування, зниження ресурсного потенціалу призвели до зменшення кількості аграрних формувань усіх організаційно-правових форм господарювання. При наростаючій нестабільності, подальші перспективи розвитку сільського господарства будуть залежати від рівня матеріально-технічного забезпечення, паритету цін, змін у кредитно-фінансовій та податковій політиці, а також системи державної підтримки аграрного виробництва. Отже, комплексне розв'язання проблем соціального, економічного та організаційного характеру дасть змогу підвищити ефективність сільського господарства.

Література

1. Галанець В. Г., Стасів О. Ф. Економічна оцінка та перспективи розвитку форм господарювання в сільському господарстві

Львівської області: Монографія, Львів: Прес – експрес – Львів, 2005.

2. Месель–Веселяк В. Я. Підвищення ефективності сільсько-господарського виробництва // Економіка АПК. – 2005. – № 6.

3. Онисько С. М. Ефективність АПК в умовах перехідної економіки. – Львів: Українські технології, 2001.

4. Онисько С. М. Ефективність сільського господарства Карпатського регіону. Монографія. – Львів: „Українські технології”, 2003.

5. Основні економічні показники сільськогосподарських підприємств за 2006 рік / Стат. Зб. – Львів: Головне управління статистики у Львівській області, 2007.

6. Сільське господарство Львівщини у 2006 році / Стат. Зб. – Львів: Головне управління статистики у Львівській області, 2007.

7. Сільське господарство України: криза та відновлення / За ред. Ш. фон Крамона-Таубадея, С. Дем'яненка, А. Куна. – К: КНЕУ, 2004.